

НОВЕ ВИДАННЯ З ФІЗИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Тлумачний словник із фізики / М.О. Вакуленко, О.В. Вакуленко. — К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. — 767 с.

Створення термінологічних словників, як перекладних, так і тлумачних, є, з одного боку, узагальненням наукової лексики в певній галузі людської діяльності, а з другого — це один із дієвих засобів підвищення рівня знань і ефективності роботи наукових працівників. Про гостру потребу нині в такій науковій продукції свідчить поява різнопланових різногалузевих українськомовних словників, як друкованих, так і на електронних носіях, що з'явилися за роки незалежності в нашій державі. Лише за останні кілька років опубліковано низку фізичних словників, які мають відіграти значну роль у розвитку української наукової термінології.

Насамперед це «Українсько-російський словник наукової термінології» за загальною редакцією Л.О. Симоненко (К., 2004). У ньому зафіксовано найуживаніші сучасні українські терміни та їхні російські відповідники з різних галузей знань. Він розрахований на працівників наукових установ, видавництв, радіо, телебачення, викладачів, аспірантів, студентів та всіх, хто цікавиться українським словом.

Видавництво «Довіра» в січні 2008 року випустило «Російсько-український словник з математики, фізики та інформатики» (автор-укладач В.І. Перехрест). Це сучасний, досить повний словник-довідник фізико-математичної термінології з ґрунтовним термінологічним розробленням складних і неоднозначних варіантів перекладу.

Слід назвати також «Російсько-український словник з радіотехніки, радіоелектроніки та радіофізики» за редакцією В.С. Калашника, М.Т. Черпака (К., 2006).

Тут максимально повно відображено все термінологічне багатство в указаній галузі, широко використано термінологію інших фундаментальних та прикладних дисциплін, враховано останні науково-технічні досягнення. Ця праця приклад плідного співробітництва фахівців у галузі сучасної фізики і техніки з філологами спеціалістами в справі укладання відповідних термінологічних словників.

У галузі технічних наук теж є досягнення, наприклад виданий 2005 року в Харкові «Новий російсько-український політехнічний словник: 100000 термінів і термінів-словосполучень» (укладач М. Зубков). При його складанні використано літеру г у словах іншомовного походження.

Власне тлумачних словників обмаль. У 2007 р. вийшов друком вузькопрофільний «Українсько-англійсько-російський тлумачний словник з радіології та радіологічного захисту», виданий поліграфічною дільницею Інституту теоретичної фізики ім. М. Боголюбова НАН України (упорядники Ю. Бездробний, В. Козирський, В. Шендеровський). Як зазначено в рецензії на цей словник голови Національної комісії з радіаційного захисту населення доктора медичних наук, професора М.І. Омелянця, «упорядники використовують дещо незвичні нині терміни, які були широко вживані раніше, але тепер їх не застосовують... По-друге, автори пропонують такі терміни..., що надто відрізняються від уже усталеної і застосованої у широкому колі фахівців наукової термінології... По-третє, низка пропонованих словником термінів з радіаційної безпеки й протирадіаційного захисту суттєво

відрізняється від застосованих у національному законодавстві, національному ядерному праві й згадуваних вище інших словників». Попри все, рецензент зазначає, що цей словник «значною мірою сприятиме відновленню й розвитку української радіологічної термінології і буде корисним для лікарів, учених, студентів та перекладачів».

Варто звернути увагу і на 2-е видання «Фізичного словника» І.І. Біленка (К., 1993). У ньому подано тлумачення основних понять, законів і концепцій класичної та сучасної фізики. У другому виданні (1-е 1979 р.) ґрунтовно перероблено деякі статті та введено нові, які відображають новітні досягнення фізики, уточнено значення фізичних сталих. Словник розраховано на вчителів, інженерів, студентів, учнів середніх спеціальних навчальних закладів і фізикоматематичних шкіл, загалом на широке коло читачів, які цікавляться фізикою. Однак за докладністю опису матеріалу ця праця більше нагадує довідник із фізики, ніж тлумачний словник.

Серед кількох фахових довідкових видань з фізики, які нещодавно з'явилися в Україні, привертає увагу виданий в кінці минулого року «Тлумачний словник із фізики» (автори М.О. Вакуленко, О.В. Вакуленко), у якому відображено найостанніші досягнення української наукової фізичної термінології.

Цей словник містить 6644 тлумачення. Терміни подано трьома мовами: українською, російською та англійською, фізичний зміст статей викладено українською. Тут пояснено основні поняття фізики та суміжних галузей — астрофізики, космології, біофізики, медичної фізики, фізичної хімії, математичної фізики, геофізики, мовознавчої фізики тощо. Багатий він і на синонімію. Як відомо, синоніми — це один із найважливіших складників арсеналу стилістичних засобів мови. У науковій лі-

тературі, що тяжіє до точності та однозначності, синоніми використовують, зокрема, як засіб контекстуального уточнення. Це виправдано, адже зазначений тлумачний словник є і довідником, до якого може звернутися людина, читаючи працю з фізики, давнонаписану, чи натрапивши на незрозумілий термін у сучасній науковій літературі.

Запропонований читачам «Тлумачний словник із фізики» значною мірою виконує функції українського фізичного енциклопедичного словника, розширюючи зміст статей не лише введенням термінів російською та англійською мовами, але й в окремих випадках здійснюючи етимологічні дослідження понять із покликанням на грецькі та латинські першооснови, що поглиблює їх тлумачення.

Доречно зазначити, що такого типу словник є відправною точкою, поштовхом для створення української фізичної енциклопедії, задана схема якої відрізняється від російської відповідної енциклопедії, на нашу думку, в кращий бік. Адже тут маємо традиційну систематику матеріалу — гніздування за іменниковим принципом.

Добре враження справляє виклад фізичного змісту понять, де необхідна і достатня повнота й обсяг тлумачень тих чи тих термінів доцільно збалансовані, причому автори зуміли уникнути переобтяження формулами. Загалом питома українська мова, чіткість і точність викладу матеріалу чи не найскладніша справа під час роботи над словниками. І з цим автори впоралися. Хоча часом трапляються і деякі неокористованості, наприклад, синонім до терміна «прискорення» вибрано «пришвид», хоча в науковій літературі усталився більш милозвучний «пришвидчення».

Окремо слід відзначити достойне поліграфічне оформлення книжки, яке відповідає своєму призначенню ювілейного (до 175-річчя Київського національного уні-

верситету) видання: художня обкладинка, сучасний дизайн, якісний папір. А от що прикро, так це тираж — усього 200 примірників. Для довідкової літератури це аж надто мало. Треба сподіватися лише на перевидання.

При подальшій роботі авторів у цьому напрямі варто доповнити і розширити словник, насамперед залучивши нові поняття і терміни, які з'являються в процесі розвитку сучасної фізики, зокрема, під час дослідження нанооб'єктів.

«Тлумачний словник із фізики» відповідає чинному правопису та вимогам, які ставлять до галузевих нормативних словників. Він стане в пригоді широкому загалу читачів, може бути використаний викладачами та студентами в навчальному процесі, спеціалістами-фізиками для написання наукових робіт, фахівцями інших галузей.

Л. БУЛАВІН,
академік НАН України,
завідувач кафедри молекулярної фізики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка